

Вічне життя Смерті

Про книгу

Усе на світі скінченне: квантовомеханічні системи мають період напіврозпаду, людське життя не вічне, зорі невпинно еволюціонують, допоки не перетворюються на щось інше. І навіть, здавалося б, споконвічний Усесвіт не уникне обіймів Смерті. Людство, отримавши перемогу в першій сутичці з Трисолярисом, ствердилося у власній значущості й зважилося зазирнути в глибини космосу.

ЛЮ ЦИСІНЬ

ПАМ'ЯТЬ
ПРО МИНУЛЕ ЗЕМЛІ

ЖИТТЯ

І

Р

Т

М

С

Е

Н

Ц

І

В

HUGO
AWARD

LOCUS
AWARDS

ВІЧНЕ ЖИТТЯ СМЕРТІ

ПЕРЕЛІК ЕПОХ

Епоха кризи — 201X–2208 роки нашої ери

Епоха стримування — 2208–2270 роки нашої ери

Епоха постстримування — 2270–2272 роки нашої ери

Епоха мовлення — 2272–2332 роки нашої ери

Епоха сховищ — 2333–2400 роки нашої ери

Галактична епоха — 2273– невідомо

Епоха чорного домену для зоряної системи DX3906 —
і 2687–18906416 роки нашої ери

Шкала часу для Всесвіту 647 — 18906416–...

刘慈欣
Liú Cixin

地球往事
Dìqiú wǎngshì

死神永生
Sǐshén yǒngshēng

2010

Лю Цзінь

**ПАМ'ЯТЬ ПРО МИНУЛЕ
ЗЕМЛІ**
Трилогія

Книга третя

**ВІЧНЕ ЖИТТЯ
СМЕРТІ**

З китайської переклав Євген Ширинос

Київ
BOOKSHEF
2022

УРИВОК ІЗ ПЕРЕДМОВИ ДО «МИНУЛОГО ПОЗА ЧАСОМ»

Мою розповідь слід було б назвати історичним нарисом, але оскільки я можу покладатися лише на власну пам'ять, то моїй оповіді, вочевидь, бракуватиме строгості історичного викладу.

Насправді все описане неправильно зараховувати до минулого: ці події не мали місця, не відбуваються зараз і не стануться в майбутньому.

Я зумисно не вдаюся в подробиці, лише широкими мазками змальовую загальну канву подій, фіксуючи найголовніше з минулого. Деталей, які збереглися, — більш ніж достатньо; й зараз вони в закоркованих пляшках розлітаються Всесвітом навсібіч. Сподіваюся, вони таки дістануться нових Усесвітів цілими й неушкодженими.

Саме тому я залишаю каркас оповіді, щоб одного дня на нього можна було нанизати весь масив інформації й безліч деталей. Відомо, що то вже не наша справа, але я сподіваюся, що цей день колись усе-таки настане.

Я перемістив Сонце на Захід, змінивши кут освітлення, й одразу краплі роси на сіяннях у полях засяяли, немов безліч очей, що розплющилися в одну мить. Я притлумив яскравість світила, пришвидшивши настання сутінок. Поглянувши на далекий небокрай, я побачив свій силует, подовжений призахідним сонцем. Привітно махнувши йому рукою, я отримав той самий жест у відповідь.

Роздивляючись цю фігуру, я знову відчув себе дуже юним.

Зараз слухний момент, щоб поринути в спогади.

Частина 1

第一部

П'ятий місяць року 1453-го від Різдва Христового. Смерть чаклунки

Завмерши на мить, щоб зібратися з думками, Костянтин XI відштовхнув від себе стос карт із планами оборони міста й, щільніше загорнувшись у пурпурові шати, став спокійно чекати розвитку подій.

Його відчуття часу завжди було дивовижно точним, не зрадило воно й зараз: цієї миті почали відчуватися потужні вібрації, немов від центру Землі розходилися хвилі поштовхів, як за руйнівного землетрусу. Срібний свічник під стелею заскрипів, і на нього зверху посипалися порох і пил, що накопичувалися на даху Великого палацу, може, й тисячу років. Невагомні частинки потрапили в полум'я свічок, перетворившись на мерехтливий сніп іскор.

Вібрації створювалися внаслідок щотригодинного (саме стільки часу потрібно було османам, щоб перезарядити й охолодити гігантську базилику*) обстрілу міських стін кам'яними ядрами вагою у 1200 фунтів. Гігантське ядро влучило в найпотужніші міські мури у світі, зведені ще Феодосієм II у V столітті й відтоді неодноразово перебудовані та укріплені, — головну надію візантійців на порятунок перед натиском сильного ворога.

Але кожне влучання величезного кам'яного снаряда розверзало не менший за розмірами пролом у мурах, немов невидимий гігант відкушував наступний шматок під час трапези. Імператор навіть міг уявити собі картину: гравій та уламки каміння, підкинуті вибухом у повітря, ще не впали додолу, а незліченна кількість солдатів і жителів міста в обрамленні пилових хмар, немов відважні мурахи, вже поспішають на стіни до новоутвореного пролому. Усе, що потрапляло під руку, використовувалося: стіни латалися цеглою й цілими блоками з розібраних міських будівель, перекладалися лляними мішками з піском і навіть коштовними арабськими килимами... Він навіть уявляв, як пил, просочений призахідним сонцем, повільно пролітав крізь місто, м'яко оповиваючи золотим саваном Константинополь.

Усі п'ять тижнів облоги міста такі вібрації траплялися сім разів на добу з ідеально рівними проміжками, немов відрахованими

гігантським небесним годинником. Наставав час іншого світу — час язичників. Порівняно з надпотужним голосом нової доби подзвін мідного годинника у формі двоголового орла, що стояв у кутку кімнати й відраховував час християнського світу, здавався тихим і ледь чутним.

Вібрації на деякий час вщухли, й Костянтин спробував знову повернути думки до реальності. Зібравшись із духом, він наказав охороні впустити відвідувачів, які чекали аудієнції біля дверей. Георгій Сфрандзі**, один із найбільш наближених конфідентів Імператора, спокійно увійшов до помешкання разом зі стрункою жінкою, яка йшла на кілька кроків позаду.

— Ваша Імператорська величносте, це Єлена, — повідомив радник і зробив крок убік, даючи можливість жінці, що стояла за ним, вийти наперед.

Імператор зрозумів, хто перед ним стоїть, із першого погляду. Вбрання жінок зі знаті й простолюдинів Візантії кардинально різнилися: представниці привілейованої верстви віддавали перевагу одягу, прикрашеному витонченими елементами декору, натомість прості містянки зазвичай носили просторі білі шати з довгими рукавами.

Але вбрання Єлени, здавалося, поєднувало в собі обидва стилі — непомірну розкіш одягу знаті й консерватизм простолюдинок. Хоча вона була вдягнута в просту білу сукню, а не розшиту золотом туніку, поверх неї був накинутий розкішний плащ жовтого кольору; використати пурпуровий і червоний — кольори знаті — вона все-таки не зважилася. Її обличчя, сповнене своєрідної чарівності й чуттєвості, нагадувало квіти, що швидше зів'януть від обожнювання, ніж згинуть тихо на самоті.

Повія, але з дорогих. Грошей, вочевидь, не бракує, щоб добре стежити за собою.

Хоча вона вся тремтіла й тримала очі долу, Костянтин помітив, як вони сяють, наче від лихоманки, виказуючи неабияке хвилювання й піднесення — ознаки рідкісного захоплення, не притаманного представницям її професії.

— Ти стверджуєш, що знаєшся на магії? — запитав Імператор Єлену, щоб якнайшвидше покінчити з цим.

Зазвичай Сфрандзі підходив до справ виважено й відповідально. Із понад 8 тисяч солдатів, які зараз захищають місто, лише дециця представляла регулярне військо, і ще 2 тисячі були генуезькими найманцями. Решту набрав по крихтах із 100-тисячного населення міста ледь не особисто Сфрандзі. Зважаючи на авторитет радника, Імператору довелося погодитися на цю аудієнцію, хоча сам він вважав нову ідею цілковитою дурницею.

— Так, Імператоре, я можу вбити Султана, — відповіла Єлена, опускаючись навколішки. Тремтіння голосу не псувало його краси, нагадуючи вібрацію шовкових тенет на вітрі.

П'ять днів тому Єлена вперше прийшла до Палацу й біля вхідних воріт попросила аудієнції Імператора. Охорона заходилася виштовхувати непрошену гостю, але та раптом вийняла невеличкий пакунок і розгорнула його перед очима вартових. Солдати ніколи не бачили нічого подібного, хоча розуміли, що річ украй коштовна й рідкісна. Але навіть демонстрація цієї диковини не стала для Єлени пропуском до покоїв Імператора: натомість її заарештували, допитали й піддали тортурам для з'ясування походження речі й місця, звідки вона була викрадена жінкою. Отримавши зізнання й перевіривши правдивість показань, її доправили до Сфрандзі.

Й ось тепер Сфрандзі розв'язав лляну тканину пакунка й обережно поклав його вміст на секретер перед Імператором. Вираз обличчя Костянтина невільно повторив той, що з'явився п'ять днів тому в солдатів, коли річ уперше дістали з пакунка. Але, на відміну від охорони Палацу, Костянтин точно знав, що зараз бачить.

Це був потир із чистого золота, увінчаний безліччю коштовних каменів, який блищав так яскраво, що перехоплювало дух. Два священних сосуди, повністю ідентичних, окрім форми й розташування коштовних каменів, були виготовлені за часів правління імператора Юстиніана Великого 916 років тому. Відтоді одна з євхаристійних чаш передавалася від одного Басилевса іншому, а друга під час зведення Святої Софії на місці базиліки Феодосія у 537 році н. е. була замурована разом із іншими церковними реліквіями в невеликій камері глибоко у фундаменті майбутнього Собору.

Вочевидь, цей, щойно явлений перед очі, потир був парою до добре знайомого Імператору, потьмянілого від плину часу сосуда, бо блищав,

неначе живий вогонь, який тільки вчора дістали з горнила печі.

Попервах ніхто не вірив у зізнання Єлени, вважаючи, що річ вкрадена в одного з її заможних клієнтів. І хоча багато хто знав про існування камери-сховища під будівлею Собору, мало кому було достеменно відомо про її точне місце розташування. Там, унизу, між величезними блоками фундаменту, розташовувалася кімнатка без дверей і отворів, до якої не веде жоден хід і куди дістатися без проведення повномасштабних інженерних робіт неможливо в принципі.

Чотири дні тому Імператор, зваживши на ризики захоплення міста, наказав зібрати всі цінні документи й священні предмети для можливої швидкої евакуації в разі потреби. Серцем він чудово розумів, що ситуація безнадійна — турки перекрили всі шляхи відступу, як сушею, так і морем, — тож якщо місто паде, сподіватися нема на що.

Тридцять робітників витратили три дні, щоб дістатися до секретної камери, як виявилось, обкладеної з усіх боків витесаними блоками, не меншими за ті, з яких зведено піраміду Хеопса. Самі реліквії зберігалися в товстостінному кам'яному саркофазі, запечатаному хрест-навхрест дванадцятьма металевими обручами.

Лише витративши на розпилювання обручів іще пів доби, п'ятеро робітників під невсипним спостереженням охорони нарешті змогли зсунути кришку саркофага. І першим, що впало в око робітникам, стало не щось із численних священних реліквій та скарбів, захованих від людського ока майже тисячу років тому, а гроно ще свіжого винограду!

Єлена повідомила, що виноград поклала саме вона п'ять днів тому, й описуючи, сказала, що з'їла половину, лишивши на китиці сім ягід.

Детально звіривши наявні реліквії з переліком, вигравіруваним на мідній пластині під кришкою саркофага, робітники виявили відсутність однієї речі — коштовного потира. Якби він не знайшовся в Єлени й якби не її свідчення, всіх, хто брав участь у проведенні розкопок, стратили б; навіть якби всі в один голос твердили, що знайшли камеру й саркофаг цілими та неушкодженими.

— Як тобі вдалося заволодіти цим? — запитав Імператор, вказуючи на потир.

Єлена ще сильніше затремтіла всім тілом. Якщо вона й чаклунка, то, вочевидь, власна магія не дає їй змоги почуватися в безпеці.

Вона дивилася на Імператора сповненими жахом очима:

— Те місце для мене... Воно для мене... — вона силкувалася підібрати правильне слово. — Неначе відкрите.

— То ти можеш зараз прямо тут продемонструвати мені свої вміння? Дістань-но щось із опечатаної посудини, не відкриваючи її.

Єлена з невимовним жахом похитала головою, не здатна вимовити ані слова. Натомість благально поглянула на конфідента Імператора.

Сфрандзі відповів за неї:

— Вона говорила, що її магія працює, лише коли вона перебуває в певному місці. Їй не можна розповідати про те, що це за місце й як туди дістатися, а якщо хтось спробує прослідкувати за нею, то чари розвіються назавжди.

Єлена знову звернула погляд до Імператора й закивала.

Імператор пирхнув:

— Десь у Європі будь-кого схожого на тебе вже давно спалили б.

Єлена впала на підлогу, притиснула коліна до грудей і охопила руками своє тендітне тіло, через що стала ще більше схожою на дитину.

— То ти все-таки здатна вбити людину? — не відступав Імператор.

Відповіддю було ще більше тремтіння. Лише коли Сфрандзі повторив запитання, Єлена слабо кивнула.

— Що ж, добре, — Костянтин кивнув Сфрандзі. — Випробуй її.

Сфрандзі вів Єлену вниз довжелезними маршами сходів, які через рівні проміжки вихоплювалися з темряви світлом факелів, вставлених у вмуровані скоби на стінах із обох боків. Під кожним факелом стояло по одному чи кілька солдатів, чиї обладунки розсіювали яскраві полиски полум'я на темряву довколишніх стін.

Нарешті двоє дісталися темного глибокого підвалу, де через холод Єлені довелося сильніше загорнутися у свій плащ.

Тут улітку зберігали запаси льоду для потреб усього палацу, проте зараз підвал був порожнім. Лише в дальньому кутку під світлом одинокого факела можна було розрізнити постать сидячої людини.

Судячи з вбрання, це був полонений офіцер-анатолієць — представник головної ударної сили армії Османської імперії. Він зиркав на людей очима, сповненими вовчої люті.

Сфрандзі разом із Єленою підійшли до замкнених залізних ґрат, які утримували бранця в закутку.

Конфідент вказав на полоненого:

— Бачиш його?

Єлена кивнула.

Сфрандзі протягнув їй торбу з овечої шкіри:

— Можеш зараз іти. Принеси мені його голову до світанку.

Єлена дістала з торби турецький ятаган, який блиснув срібним півмісяцем у темряві. Протягнувши його назад Сфрандзі, мовила:

— Високоповажний, мені це не потрібно.

Розвернувшись і затуливши обличчя полою плаща, вона почала спокійно підійматися сходами вгору. Потрапляючи на освічені вмурованими факелами місця, її фігура танула й опливала, перетворюючись із жіночого силуету на кішку й навпаки, аж поки остаточно не розтанула в темряві.

Сфрандзі не відводив погляду він постаті Єлени, й лише коли вона повністю зникла, повернувся до офіцера охорони, що стояв поруч:

— Максимально посиль тут охорону. — Потім, вказуючи на бранця, додав: — Щоб він постійно був під невсипним наглядом.

Коли офіцер пішов, Сфрандзі змахнув руками, й із непроглядної темряви виступила постать людини, вдягнута в чернече вбрання з клобуком, що перетворювала її на згусток самої темряви.

— Не підходь близько, — прошепотів фігурі Сфрандзі. — Не біда, якщо загубиш, але не можна потрапити їй на очі.

Ченець кивнув і, затамувавши подих, так само безгучно рушив сходами вгору.

Після початку облоги Костянтин XI спав погано. Не стала винятком і ця ніч. Кожне влучання гігантської базиліки й інших важких гармат у міські мури виривало його з обіймів сну, і щойно йому знову вдавалося заснути — усе повторювалося. Небо ледь почало сіріти,

коли він прокинувся остаточно й рушив до кабінету. Сфрандзі вже чекав там.

Історія з чаклункою геть вилетіла в нього з голови: на відміну від свого батька, Мануїла II, та брата, Іоанна VII, він ніколи не був містиком. Віддаючи перевагу реалістичному сприйняттю довколишнього світу, Костянтин вважав, що більшість людей, які уповають на дива й провидіння, згинуть.

Сфрандзі змахнув рукою в напрямку дверей, і Єлена безгучно ввійшла до кімнати. Її вигляд не надто змінився з часу першу візиту: те саме тремтіння по всьому тілу, в руці намертво затиснута торба з овечої шкіри. Імператор кинув погляд на торбу й зрозумів, що лише гає дорогоцінний час: пласка, без жодного сліду крові. Аж ніяк не з людською головою всередині.

Але обличчя Сфрандзі не мало печаті розчарування. Навпаки, погляд був розгублений і безперестанку блукав довкола, наче він страждав на сомнамбулізм.

— Вона не зробила того, що мала, — мовив Імператор.

Сфрандзі забрав у Єлени торбу, обережно поклав на секретер і розв'язав. Вираз лунатика не зник:

— Ваша Величносте, майже зробила.

Імператор зазирнув у торбу і побачив на її дні щось сіруватого кольору, вочевидь, м'яке. На вигляд воно нагадувало курдюк старої вівці. Сфрандзі підніс ближче підсвічник, й Імператор миттю впізнав, що це таке.

— Мозок того анатолійця.

— То вона розкрояла йому череп? — Костянтин кинув погляд за спину конфіденту, де стояла Єлена. Відчувши його, вона затремтіла ще сильніше, неначе перелякана миша.

— Ні, ваша Величносте. Тіло анатолійця по смерті лишилося неушкодженим. За ним наглядали 20 охоронців, щонайменше п'ятеро водночас не зводили з нього очей, спостерігаючи з різних боків. Це найкращі мої люди, повз них і комар не пролетів би непоміченим... — Сфрандзі запнувся, немов знову викликав із пам'яті вражаючі спогади. — Менш ніж за дві години потому, як вона пішла з підвалу, в анатолійця раптово почалися сильні конвульсії, закотилися очі, й він помер. Серед наглядачів були досвідчений лікар із греків та ветеран

багатьох кампаній — за їхніми твердженнями, вони ніколи нічого подібного не бачили, ніхто таким чином не помирав. Ще за годину вона повернулася із цим у торбі. Тоді грек розкрив череп померлого: порожньо, ані сліду мозку.

Костянтин іще раз уважно роздивився мозок у торбі: повністю цілий, жодних пошкоджень чи слідів порізів. Мозок — чи не найтендітніша частина людського тіла, й працювати з ним треба надзвичайно обережно. Імператор поглянув на тонкі пальці Єлени, що міцно вхопилися за поли плаща. Важко уявити собі, як ці тендітні пальці обережно дістають мозок із черепа, немов відшукуючи гриб посеред трави чи обриваючи ніжний цвіт із гілки...

Імператор відірвав погляд від мозку й подивився у вікно, за міські мури, ніби чекаючи появи в небі чогось величезного. Вібрації знову прокотилися палацом — уперше він пропустив початок нової хвилі обстрілу.

Якщо дива таки існують, то зараз саме час їм вийти на авансцену.

Положення обложеного Константинополя було жахливим, але надія ще жила. За п'ять тижнів кровопролитних боїв ворог також втратив чимало людей: у деяких місцях завали з тіл убитих турків сягали висоти міських стін. Супротивники видихнулися однаково, сил бракувало кожному. Кілька днів тому героїчний генуезький флот прорвав щільну блокаду Босфору й увійшов до Золотого Рогу з дорогоцінними підкріпленням і запасами. Багато хто розцінив це як передвістя прибуття потужної хвилі допомоги із Західної Європи.

У таборі османів дедалі гучніше чулися заклики генералів, які втомилися від безкінечної кампанії й пропонували пристати на умови Візантійського двору та укласти мир. Війська не залишали позицій, лише корячись волі однієї людини.

Цей чоловік вільно розмовляв латинню, чудово знався на мистецтві й науках, був досвідченим полководцем; він без вагань убив свого єдинокровного брата в хамамі, щоб убезпечити шлях до трону; перед строем обезголовив прекрасну рабину, щоб довести непідвладність хіті... Султан Мегмед II був центральною віссю величезної й жахливої османської військової машини: зламається він — і розсиплеться вся машина.

Можливо, диво таки явило себе світові.

— Чому ти визвалася це зробити? — запитав Імператор, не відводячи очей від обрію за вікном.

— Я хочу стати Святою, — швидко відповіла Єлена, вочевидь, очікуючи такого запитання.

Костянтин згідно кивнув: ця причина видавалася правдивою, бо з такими навичками отримати гроші й багатство всього світу не становило б для неї жодної проблеми. Але бути святою — найнеможливіша річ для повії, й подібна честь надзвичайно спокуслива.

— Ти ведеш свій рід від хрестоносців?

— Так, Імператоре, мої предки брали участь у поході. — І поспіхом додала: — Але не в Четвертому***.

Імператор поклав руки на голову Єлени, й вона тихо опустила навколішки.

— Іди, дитино, вбий Мегмеда II, стань рятівницею Святого міста. Тебе прославлятимуть тисячі людей, і тоді ти здобудеш омріяний статус.

У сутінках Сфрандзі привів Єлену на стіну біля воріт Святого Романа. З цієї точки поле бою відкривалося, мов на долоні. Пісок попід стінами набув коричнево-чорного забарвлення від незчисленних тіл убитих, наче над містом пройшов дощ із мертвяків. Трохи далі над полем бою несло хмару порохового диму від нещодавнього пострілу гігантської базиліки, таку легку й невагому. Ще далі, скільки сягало око, під свинцево-сірим небом розкинувся похідний табір Османської армії; безліч полотнищ і стягів тріпотіли на вологому морському бризі, немов листя в гаю. Якщо ж кинути оком у напрямку Босфору, то можна було побачити тьму бойових кораблів Османського флоту; вони запрудили всю поверхню моря й здалеку мали вигляд чорних цвяхів, які припнули морську лазур настільки міцно, що тій уже несила було навіть поворухнутися від вітру.

Єлена окинула поглядом усе довкола й стомлено приплющила очі: *Це — моє поле бою, це — моя війна.*

Вона пригадала історії, які їй оповідали в дитинстві, розповіді батька про далеких предків: десь із іншого боку протоки, в Європі, посеред

рівнин Провансу знаходилося невеличке селище. Одного дня на горизонті з'явилася хмара куряви, а коли вона розсіялася, то виявилось, що повз селище йшла маршем велика армія дітей із червоними хрестами на обладунках, яких вів за собою ангел небесний. Їхній пращур відгукнувся на призов і приєднався до війська: вони перетнули Середземне море, дісталися Святої Землі, де билися во славу Божу. Згодом пращура посвятили в лицарі-тамплієри, й він переїхав до Константинополя, де зустрів вродливу жінку — вона також була з родини воїнів Божих. Кохання спалахнуло між ними, поєднавши імениті сімейства навіки...

Коли Єлена виросла, вона дізналася справжню історію своєї родини. Як не дивно, значна частина оповідей виявилася правдою: її пращур дійсно приєднався до Дитячого хрестового походу, щойно вгамувалася Чорна смерть, яка викосила третину населення Західної Європи. У сільських районах сподіватися на краще не доводилося, тож його вело не релігійне завзяття, а прагнення набити шлунок, щоб не померти з голоду.

Йому не довелося битися во славу Божу, бо він, як і понад десять тисяч інших дітей, опинився на борту судна, що прямувало до Єгипту, де їх усіх скопом продали в рабство. Після багатьох років поневірянь йому таки поталанило втекти до Константинополя. Там він дійсно зустрів набагато старшу за себе жінку-войовницю з родини славетних лицарів. Але її доля виявилася не ліпшою за його власну: в той час Візантія з нетерпінням чекала на підкріплення елітних військ Західної Європи для боротьби з невірними, а натомість отримала загін зі слабких жінок, нездатних тримати зброю в руках. Імператорський двір відмовився утримувати злиденок, і всі шляхетні дами змушені були перетворилися на повій. Одна з них і була бабцею Єлени...

Протягом більш ніж сотні років «славетна родина» Єлени жила впроголодь, потім справи стали ще сутужнішими. Голод змусив Єлену піти шляхом бабці, але батько, дізнавшись про це, пообіцяв убити її власноруч, якщо ще раз спіймає за подібним зайняттям. Хіба що... вона водитиме клієнтів додому, де він зможе виторгувати вищу ціну й подбати про гроші для неї на майбутнє.

Тож Єлена вирішила працювати лише на себе й пішла з дому. Вона встигла побувати в Трабзоні, Єрусалимі й навіть дістатися на кораблі

Венеції. Примара голоду відступила, а в її гардеробі з'явилися найкращі сукні з вишуканих тканин. Проте вона не забувала, що нічим не ліпша за запилену придорожню траву, яку за нагоди втоптують у багнюку всі, кому не ліньки.

А потім сталося диво. Або принаймні вона увірувала в це.

Єлена не рівняла себе з Жанною д'Арк — майбутньою католицькою Святою, що з'явилася нізвідки на великій війні в Європі понад 20 років тому. Орлеанська діва отримала від Небес лише меч, натомість дар Єлени міг зробити її другою за значущістю жінкою в історії після Богородиці.

— Поглянь, це табір ель Фатіга — завойовника арабською мовою, — Сфрандзі широким жестом указав на поле, що починалося від воріт Святого Романа.

Єлена просто зирнула у вказаному напрямку й мовчки кивнула.

Сфрандзі знову протягнув їй знайому торбу з овечої шкіри:

— Тут три його портрети із зображеннями, намальованими з різних ракурсів і в різному одязі. Я поклав і кинджал: візьми, він тобі знадобиться — цього разу потрібна вся голова, а не тільки мозок. Найліпше це зробити вночі, бо протягом дня його в таборі не застати.

Єлена взяла торбу:

— Я прошу вас пам'ятати те, що я говорила його Величності.

— Звісно, ти можеш бути певна в цьому.

Вона знову застерігала від необачних дій: не ходіть за мною, не заходьте туди, куди я ввійшла, інакше магія перестане працювати й чари розвіються назавжди.

Останній шпигун, який уважно стежив за Єленою, після того як вона минулого разу залишила підземелля, розповів, що та йшла довго, плутала сліди й постійно озиралася. Нарешті дісталася кварталу Влахерни, розміщеного прямо під Феодосієвими стінами.

Почувши це, Сфрандзі не повірив власним вухам, бо ця частина міста зазнавала найжорстокішого артилерійського обстрілу ворога, й ніхто, крім найвідчайдушніших вояк, не зважувався заходити на цю територію.

Зрештою, шпигун побачив кінцеву точку подорожі Єлени — напівзруйнований мінарет знищеної мечеті. Коли Костянтин звелів знести всі мечеті міста, цей мінарет не стали чіпати, оскільки під час

останньої епідемії бубонної чуми кілька хворих знайшли останній притулок у його стінах. Тож охочих зайти всередину мінарета не знайшлося. Після початку бомбардування міста обложниками кілька ядер влучили в будівлю, переполовинивши її.

Дотримуючись указівок конфідента, шпигун не став заходити до будівлі слідом за жінкою, натомість відшукав двох солдат, які підіймалися на мінарет ще до того, як у нього поцілили ворожі ядра. Вони намагалися облаштувати там пункт спостереження, але побачили, що будівля занизька для цього. З їхніх слів, усередині було порожньо, якщо не рахувати тіл двох померлих, що вже перетворилися на білосніжні кістяки.

Цього разу Сфрандзі вирішив не відправляти нікого слідом за Єленою. Він просто дивився, як жінка йде геть, пробираючись крізь численних солдат на стіні, як її яскравий плащ палахкотить між їхніми латами, вкритими пилом і засохлою кров'ю. Але воїни, стомлені в кровопролитних битвах, не звертали на неї жодної уваги.

Вона швидко спустилася й пройшла крізь внутрішні ворота. Єлена навіть не намагалася позбутися можливого стеження, а одразу попрямувала в напрямку Влахерн, як і минулого разу.

Її фігуру поглинула ніч, яка щойно опустилася на місто.

Костянтин XI роздивлявся плями від води на підлозі, які висихали й немов свідчили про випаровування останньої надії на порятунок.

Сліди на підлозі лишила по собі дюжина моряків. Минулого понеділка вони, перевдягнені в темно-червону османську одіж і з тюрбанами на голові, ризикнули пристати на вбивчу пропозицію: на вутлому вітрильнику проскочити крізь жорстку блокаду на морі й першими зустріти об'єднаний європейський флот, щоб повідомити про розташування сил ворога.

Але Егейське море виявилось порожнім — від могутнього флоту Західної Європи не було й сліду. Спустошені морально воїни лишилися вірними присязі й відшукали шпаринку до обложеного міста ще раз — щоби повідомити Імператору невтішні новини.

Лише зараз Костянтин остаточно зрозумів, що підкріплення з Європи було лише його мрією, видаванням бажаного за дійсне. Християнський

світ жорстоко покинув Візантію напризволяще, насправді бажаючи побачити, як Святе місто з тисячолітньою історією опиниться в руках невірних.

Раптом із вулиці долинув гомін багатьох голосів — стражі доповіли, що сталося місячне затемнення. Зловісний знак: протягом тисячі років існувало повір'я, що Константинополь не паде, допоки світить Місяць.

Імператор крізь вузьку довгу щілину вікна поглянув на небо: Місяць перетворився на чорну діру. Справжня небесна гробниця. Він зрозумів, що на повернення Єлени годі й чекати. Він не отримає таку бажану голову ворога.

Минув день, а за ним і ніч. Від Єлени не було жодної звістки.

Сфрандзі в супроводі вірних людей під'їхав до мінарета у Влахернах. Вигляд будівлі спантеличив усіх присутніх: під блідим, холодним світлом висхідного Місяця вежа поставала в усій красі, вказуючи загостреною верхівкою в нічне зоряне небо.

Шпигун забожився, що минулого разу зруйнованому мінарету не вистачало мало не половини висоти. Його слова підтверджували й кілька офіцерів із солдатами, які тримали оборону в цьому районі.

Сфрандзі холодно глянув на шпика. Скільки людей не підтверджували б його слова, вочевидь, він брехав: цілий і неушкоджений мінарет — неспростовний цього доказ. Але конфідент не збирався влаштовувати судилище й карати винуватих: місто за крок до падіння, й незворотне покарання для всіх і кожного — лише справа часу.

Солдат, що стояв поруч із Сфрандзі, не наважився розповісти те, що знав: верхня зникла частина мінарета не була зруйнована артилерійським обстрілом. Того вечора, два тижні тому, місто не обстрілювали взагалі, але верхівка башти на ранок зникла безслідно — без жодних уламків і побитої цегли довкола. Ця ділянка міського муру була головною мішенню гігантської базиліки — величезне кам'яне ядро могло влучити в укріплення будь-якої миті. Одного разу ядро втрапило в башту на стіні, зруйнувавши половину її й поховавши під уламками більше десятка солдат. Напівзруйнована вежа мала настільки загрозливий вигляд і була готова впасти будь-якої

миті, що жоден із вояків більше не наважувався навіть наблизитися до неї. Інші двоє солдатів-свідків таємничого зникнення половини мінарета вже загинули, тож він вирішив ліпше тримати язик за зубами, бо його словам ніхто не повірить.

Сфрандзі разом із супровідниками увійшов до нижньої частини мінарета: довкола валялися лише рештки померлих від чуми, вже розтягнені бродячими псами, але не було жодного сліду когось живого.

Усі гуртом вони піднялися сходами, що закручувалися вмурованою спіраллю вздовж стіни будівлі. У світлі факелів на верхньому поверсі чоловіки побачили фігуру Єлени, яка скрутилася під віконцем муедзина. Вона, мабуть, заснула, але крізь напівзаплющені повіки виднілося світло якогось дивного вогню. Одяг на ній був брудним і зім'ятим, волосся — немитим і скуйовдженим, а на обличчі виднілися дві-три криваві подряпини, які, можливо, вона зробила собі сама.

Сфрандзі роззирнувся довкола: це була верхня частина мінарета — порожнє конічне приміщення й більше нічого. Він помітив, що довкола лежить густий, непорушний шар пилу лише з кількома свіжими відмітками, неначе Єлена й сама прийшла сюди вперше незадовго до їхнього візиту.

Вона раптом прокинулася й, спираючись руками об стіну, звелася на ноги. Місячне світло, що линуло крізь вікно, утворило довкола її розпатланого волосся щось схоже на срібну кулю чи результат оптичної активності енантіомерів****. Вона дивилися довкола округленими очима, наче намагаючись повернутися до реальності, що, вочевидь, потребувало неабияких зусиль і значного проміжку часу. Потім раптово заплющила їх знову, немов вирішила повернутися в затишний світ сновидінь, який щойно залишила.

— Що ти тут робиш?! — різко запитав Сфрандзі.

— Високоповажний, я... Я не можу потрапити *туди!*

— Куди?

Єлена все ще з напівзаплющеними очима, одержима своїми мареннями, була схожою на дитину, яка нізащо не хоче віддавати дорослому свою улюблену іграшку:

— Там так привільно, так затишно, так добре, так... — вона раптово розплющила очі й перелякано озирнулася довкола. — А тут я наче

у вузькій труні, неважливо — всередині будівлі чи ззовні... Мені треба туди!

— Як твоє завдання? — запитав Сфрандзі.

— Високоповажний, зачекай! — Єлена відчайдушно осяяла себе хрестом. — Зажди!

Сфрандзі вказав на вікно:

— Чого мені ще чекати? Уже немає часу.

Знадвору долинала какофонія звуків, і уважно прислухавшись, можна було розрізнити два їх джерела, які неможливо сплутати.

Деякі з них лінули з-за меж міста: Мегмед II призначив на завтрашній день генеральний штурм міста й прямо зараз галопував посеред військового табору османів. Він обіцяв своїм військам три дні на розграбовування Константинополя після перемоги — все багатство й жінки міста лишаються на поталу вірним солдатам. Військо вітало радісними вигуками цю обіцянку Султана, а сурмління труб і бій барабанів додавали гучності цій какофонії. Радісний гвалт переміщувався з димом та іскрами безлічі багать табору й підіймався вгору, в нічне небо, насувався на Константинополь, огортаючи місто ядуchoю хвилею смерті.

Звуки, що лінули з міста, натомість були сумними й похмурими. Усе населення спочатку взяло участь у хресній ході на чолі з Константинопольським патріархом, а тепер збиралося у Святій Софії заради останньої заупокійної меси. Подібного видовища раніше не бачили в усьому християнському світі: під урочисті святі співи у тьмяному мерехтінні свічок у Соборі зібралися разом Басилевс, патріарх і вище духовенство, православні християни й католики з Італії, важкоозброєні солдати гарнізону, купці й моряки з Венеції та Генуї, безліч простих громадян. Усі разом предстали перед Богом, готуючись до останньої кривавої битви в житті кожного.

Сфрандзі знав, що чекати вже нічого. Або Єлена лише спритна маніпуляторка та брехуха й жодною магією не володіла від початку — і це не найгірший сценарій; або справи куди більш кепські: вона таки знається на магії, побувала в лігві ворога й повернулася перевіреною з новим завданням від османів.

Зрештою, що їй може дати вмираюча Візантія, яка от-от розлетиться на друзки? Обіцяну святість отримати буде ой як непросто: ані

Православна, ані Католицька церкви не погодяться приєднати до лику святих і канонізувати повію, та ще й чаклунку. Швидше за все, вона повернулася з новими завданнями і цілями: Імператор та його конфідент. Місто добре засвоїло урок із Орбаном****.

Сфрандзі виразно глянув на шпика, й той, не вагаючись, витягнув меч і проштрикнув груди Єлени. Лезо меча, вийшовши зі спини, застрягло в щілинах між цеглинами стіни. Шпик спробував витягнути меч, але Єлена заважала це зробити, вхопившись за руків'я. Він не хотів торкатися її рук, тож просто відпустив меч. Сфрандзі та його люди пішли.

Єлена не видала ані звуку. Зрештою, її голова повільно похилилася на бік, довкола волосся зникло срібне гало від місячного сяйва, й вежа занурилася в майже цілковиту темряву. Лише на підлозі все ще висвічувався Місяцем невеликий квадрат, упоперек якого звивалися тонка цівка крові, немов чорна змія.

Тієї миті, коли Сфрандзі виходив із дверей мінарета, усі звуки — як з-за меж міста, так і міські — змовкли. Східна Римська імперія тишею зустрічала останній світанок своєї історії. Мовчання знаменувало початок вирішальної битви на стику суші й моря між Європою та Азією.

На другому поверсі мінарета пришпилена до стіни мечем чаклунка розпрощалася з життям. Імовірно, вона єдина за всю історію людства зналася на справжній магії. На жаль, за десять годин до цього коротка епоха магії пішла в небуття.

Вона почалася о четвертій пополудні третього дня п'ятого місяця 1453 року, коли багатомірні частинки вперше досягли Землі, й завершилася за три години до півночі 28-го дня п'ятого місяця 1453 року, коли частинки остаточно залишили Землю. Епоха тривала 25 днів і п'ять годин. Після цього світ повернувся до звичного стану речей.

Увечері 29-го дня Константинополь пав.

Коли кривава бійня того трагічного дня наближалася до неминучого кінця, Костянтин XI, спостерігаючи невмолимі хвилі атак османських військ, голосно закричав:

— Місто пало, але я все ще живий!

Потім, скинувши пурпурову імператорську мантию, оголив меч і простягнув у напрямку ворогів. Його срібні обладунки нагадували

невеликий шматочок фольги, кинутої у вирву темно-червоних припливних хвиль. За мить він потонув без сліду й зник назавжди.

Розуміння історичного значення падіння Константинополя з'явилося лише через значний проміжок часу. Першою думкою, яка спала багатьом, було усвідомлення того факту, що Римська імперія, зрештою, остаточно припинила своє існування. Візантія, всотавши в себе всі здобутки й успіхи Риму, змогла подовжити життя Імперії ще на тисячу років. І хоча її існування супроводжували показні велич, помпезність і пишноти, врешті-решт, і вона випарувалася, як плями від води під палючим сонцем.

Колись давні римляни полюбляли ніжитися в розкішних лазнях-палацах, насвистуючи улюблені мелодії. Вони гадали, що Імперія подібна до цільного шматка граніту, з якого видовбані їхні ванни, — вічна й неподільна.

Тепер люди знають, що жодне свято не триває вічно. Усе має свій кінець.

Рік 1-й Епохи кризи. Опція життя

Ян Дун прагнула себе врятувати, проте розуміла, що надія примарна.

Вона стояла на балконі останнього поверху Центру управління прискорювача частинок. З цієї висоти всю 20-кілометрову окружність прискорювача було видно мов на долоні. На відміну від звичайної практики розміщення колайдерів під поверхнею землі, тор цього прискорювача був поміщений у бетонну трубу, прокладену зовні. Споруда у світлі призахідного сонця мала вигляд величезної крапки*****.

Кінець чого вона віщує? *Сподіваюся, лише фізики.*

Раніше буття Ян Дун мало чіткий стрижень: хоча життя й світ довкола можуть набувати почварного вигляду, на макро- й мікрорівнях усе гармонізоване й досконале. Зрештою, наш повсякденний світ — лише каламутна піна, що увінчує ідеальні хвилі глибокого океану реальності. Але тепер з'ясувалося, що насправді цей світ і є уособленням прекрасного; натомість мікросвіти, які охоплює він, і макросвіти, що охоплюють його, були значно хаотичнішими й потворнішими на вигляд, ніж наша оболонка.

Жахаюче знання.

Насправді вона могла б прожити без усього цього, зректися кар'єри вченої-фізика. Обрати галузь, що не має нічого спільного з теоретичною фізикою, одружитися, завести дітей і зажити тихим, сумирним життям, як і більшість людей. Проте назвати повноцінним життя, в якому половина тебе відмерла, буде важко.

Але тут ідеться про її матір. Ян Дун якось випадково виявила в комп'ютері матері деякі повідомлення, зашифровані програмою з неочікувано високим рівнем захищеності. Це її неабияк зацікавило.

Як і більшість літніх людей, мати Ян Дун була не надто обізнана з комп'ютерними технологіями, тож вона не використовувала спеціальної програми-шредера для знищення розкодованих повідомлень, а просто стирала файли. Вона й гадки не мала, що інформацію можна було б легко відновити навіть після повного форматування жорсткого диска.

І Ян Дун уперше у своєму житті приховала щось від матері: вона відновила частину видаленої інформації й документів. Обсяг виявився надзвичайно великим, і на ознайомлення пішло кілька днів, проте тепер Ян Дун знала все: ретельно приховані секрети матері й факт існування Трисоляриса.

Приголомшена цією звісткою, Ян Дун не могла повірити, що її мати, з якою вона прожила під одним дахом усе своє життя, виявилася геть іншою, незбагненою людиною, в існування якої в цьому світі повірити було неможливо. Ян Дун ніколи не наважилася б запитати матір про це, бо тоді рідна людина повністю й незворотно перетворилася б на щось інше, чуже й незнайоме. Але, попри наявність цієї страшної таємниці, Ян Дун вважала за ліпше робити вигляд, що нічого не сталося, що її мати — все ще та людина, яку вона знала. Тож життя триватиме, хоча й тут лишиться хіба що його половина.

З її досвіду жити на половину вдиху — це ще не край, багато хто саме так і живе, навіть не мріючи про більше. Допоки ви змушуєте себе забувати й пристосовуватися до навколишнього середовища, життя на 50% може бути спокійним і навіть цілком щасливим.

Але ці дві речі, дві половини й були її цілим життям.

Ян Дун оперлася на поручні балкона, дивилася вниз, у бездонну прірву, прислухаючись, як страх перемішується зі спокуюсою. Спершись трохи сильніше, вона відчула, як сталеві поручні завібрували під її вагою, тож Ян Дун різко відсахнулася назад, немов її вдарило струмом. Вона не наважилася лишатися тут і надалі, тож повернулася до операторської з розміреним гудінням терміналів.

Тут знаходився суперкомп'ютер, що в режимі офлайн опрацьовував отримані від прискорювача дані. Деякі з терміналів управління були вимкнені кілька днів тому, але зараз знову радісно миготіли. Це трохи розважило Ян Дун, проте вона пригадала, що інформація від колайдера більше не надходить, і наразі потужності комп'ютера передані на допомогу іншим проектам.

В операторській залишився лише один молодий чоловік, який підвівся, щойно побачив Ян Дун. Примітною деталлю в зовнішності хлопця були окуляри в неймовірно широкій оправі яскраво-зеленого кольору. Ян Дун пояснила йому, що затрималася лише для того, щоб спакувати деякі особисті речі. Але коли Зелені окуляри почув, хто вона така, то почав із захопленням розповідати про проєкт, який він зараз прораховує на суперкомп'ютері.

Це була математична модель еволюції Землі, що відтворює геоморфологію поверхні планети в минулому та прогнозує її в майбутньому. На відміну від усіх попередніх проєктів, ця модель враховувала вплив морів та океанів і ще безлічі чинників — астрономічних, біологічних, геологічних, атмосферних.

Зелені окуляри активував кілька великих екранів, щоб Ян Дун могла наочно побачити результати розрахунків. Картинка повністю відрізнялася від звичних стовбців цифр і пучків кривих: детальні кольорові зображення демонстрували континенти й океани з великої висоти. Зелені окуляри мишкою вправно проскролив зображення, масштабуючи його. Загальна картина материка змінилася устям річки із заростями дерев.

Ян Дун відчула, як живий подих природи пронизує те місце, витісняючи повністю затхлу неживу абстрактність чисел і даних. Це несподіване відкриття дало їй маленький передих від нав'язливої клаустрофобії.

Після пояснень Зелених окулярів Ян Дун зібрала речі й увічливо попрощалася, щоб піти. Розвернувшись і попрямувавши до виходу, вона відчула, що Зелені окуляри все ще пильно дивиться їй услід. Вона не дратувалася від такої уваги з боку чоловіка, навпаки, відчуття було приємним, наче нечасте зимове сонце вийшло з-за хмар, зігріваючи душу.

Раптом її пронизало нестримне бажання з кимось поговорити, тож вона зупинилася й знову повернулася до Зелених окулярів.

— Ти віриш у Бога?

Ян Дун сама здивувалася своєму запитанню. Зважаючи на прораховану в цьому приміщенні модель еволюції Землі, запитання видавалося ще недоречнішим.

Зелені окуляри також, вочевидь, був приголомшений запитанням. Лише після тривалої мовчанки він зміг достатньо оговтатися, щоб розгублено запитати:

— Про якого бога ти говориш?

— Просто про Бога. — На неї знову навалилося задушливе відчуття повного виснаження. Пояснювати бодай щось іще не лишалося сил.

— Я не вірю в нього.

— Але, — Ян Дун вказала на обриси континентів і океанів на одному з великих моніторів, — умови середовища, в якому може зародитися й надалі існувати життя, — дуже жорсткі й не дозволяють відхилень навіть на незначні значення. Наприклад, вода в рідкому стані існує в дуже вузькому температурному діапазоні. Коли на це поглянути з точки зору космології, то варіативність стає ще меншою: якби характеристики Великого вибуху відрізнялися хоча б на одну квадрильйонну в той чи інший бік, не виникли б важкі хімічні елементи, а отже, й життя загалом. Хіба це не очевидний доказ розумності процесу творення?

Зелені окуляри похитав головою:

— Я не надто обізнаний із теорією Великого вибуху, але щодо довкілля Землі ви помиляєтеся. Земля породила живе, а тепер живе змінює Землю. Сучасний стан довкілля — насправді результат взаємодії між ними. — Він на секунду замислився, схопив мишку: — Ліпше змоделюймо.

Зелені окуляри вивів інтерфейс налаштування системи на великий екран — украй запаморочливий набір вікон і параметрів, але коли зняв прапорець із верхнього кореневого вікна вибору — всі інші вікна стали порожніми.

— Ми прибрати всі розрахунки опції «життя», а тепер запустимо сценарій розвитку неживої Землі. Я знизив детальність розрахунків, тож це потребуватиме менше часу.

Ян Дун поглянула на інший термінал і пересвідчилася, що суперкомп'ютер працює на повну потужність. У такий момент споживання енергії дорівнювало потребам невеличкого містечка, але вона не зупинила Зелені окуляри.

На великому моніторі з'явилася новоутворена планета із розжареною до червоного поверхнею, схожа на жаринку, щойно вийняту з печі. Час летів, змінювалися геологічні епохи, планета поступово вистигала, кольори й текстура поверхні повільно й рівномірно змінювалися, зачаровуючи спостерігача, немов мали якийсь гіпнотичний ефект. Через кілька хвилин на екрані з'явилася оранжево-жовта планета, що свідчило про завершення процесу моделювання.

— Це лише найгрубіша модуляція. Щоб провести детальні розрахунки, потрібен місяць, — сказав Зелені окуляри. Клацнувши мишею, він зменшив масштаб, зробивши планету видимою з космосу. Камера пролетіла над величезною пустелею, оминула безліч чудернацьких гір, схожих на гігантські стовпи, потім велетенську бездонну ущелину й круглу улоговину, що скидалася на кратер.

— Це що? — запитала Ян Дун.

— Земля без зародження життя. Це зображення планети на сьогодні. Поверхня матиме приблизно такий вигляд.

— Але... де океани?

— Ані океанів, ані річок. Уся поверхня зневоднена.

— Ти стверджуєш, що якби на Землі не існувало життя, то не було б і води в рідкому стані?

— Реальна ситуація може виявитися набагато дивовижнішою за цю. Це лише грубі прикидки, але вони принаймні дають змогу зрозуміти, наскільки наявність життя впливає на знайомий нам сучасний вигляд нашої планети.

— Але...

— То ви вважаєте, що життя — це лише м'яке, тонке, вкрай тендітне нашарування на поверхні Землі?

— А хіба ні?

— Тоді ви нехтуєте силою часу. Якщо колонія мурах перетягуватиме крупинки розміром із зернятко рису, за мільярд років вони зрівняють із землею гору заввишки з Тайшань. Дайте достатньо часу, й життя виявиться міцнішим за гірські породи й метали, потужнішим за урагани й виверження вулканів.

— Але гори здебільшого утворюються внаслідок дії геологічних процесів.

— Не завжди. Життю, може, й не під силу звести нові гори, проте йому до снаги переформатувати гірські хребти. Скажімо, є три гірські піки: нехай два з них вкриті рослинністю. Третій незабаром буде зруйнований ерозією під дією вітру. «Незабаром» — це десятки мільйонів років, за геологічними мірками — й оком не змигнути.

— Тоді що сталося з океаном?

— Для відповіді потрібно уважно переглянути запис процесу моделювання. Він занадто громіздкий, але можна здогадатися, що рослини, тварини й бактерії відіграли важливу роль у формуванні знайомої нам атмосфери. Якщо життя не зародиться, поточний склад атмосфери дуже різнитиметься від сучасного й не зможе компенсувати негативний вплив ультрафіолетового випромінювання та сонячного вітру, тож океан випарується. Невдовзі внаслідок парникового ефекту атмосфера Землі нагадуватиме венеріанську, водяна пара випаровуватиметься через верхні шари атмосфери в космос, і за кілька мільярдів років Земля остаточно висохне.

Ян Дун мовчки дивилася на висохлий жовтий світ.

— Тож Земля, яку ми знаємо, — домівка, власноруч сконструйована самим життям. І це не має нічого спільного з богом. — Зелені окуляри театральним жестом обвів великий екран, вочевидь, надзвичайно пишаючись власним красномовством.

Насправді за теперішнього стану Ян Дун зовсім не була готовою обговорювати такі філософські речі, але коли Зелені окуляри прибрав прапорець із виникненням життя з математичної моделі, її раптом пронизала шокуюча здогадка. Вона поставила наступне, не менш жахаюче запитання:

— А як щодо Всесвіту?

— Усесвіту? А що з Усесвітом? — спантеличено перепитав Зелені окуляри, закриваючи віконця математичної моделі.

— Чи існує аналогічна модель для прорахунку виникнення й розвитку Всесвіту? І якщо прибрати аналогічний прапорець виникнення життя з самого початку, то якого вигляду набуде Всесвіт?

— Такого самого, як і зараз. Усі розрахунки та взаємовпливи, про які ми зараз говорили, обмежуються суто Землею. Життя — рідкісне явище на теренах Усесвіту, й воно не має значного впливу на його еволюцію.

Ян Дун хотіла ще щось сказати, але передумала. Розпрощавшись із Зеленими окулярами й постаравшись подарувати йому вдячну усмішку, вона вийшла з будівлі й поглянула на зоряне небо.

За інформацією, яку отримала її мати, життя у Всесвіті — не таке вже й рідкісне явище. Усесвіт насправді виявився щільно заселеним.

Отож, як життя вплинуло на еволюцію Всесвіту й наскільки глибокими були ці зміни?

Друге запитання особливо непокоїло Ян Дун.

Вона знала, що їй вже не до снаги врятувати себе, тож припинила думати про це й намагалася перетворити свій мозок на чорну порожнечу, але останнє запитання вперто звучало в підсвідомості:

Чи природа життя справді природна?

Рік 4-й Епохи кризи. Юнь Тяньмін

Після сьогоднішнього щоденного обходу лікар Чжан, уже йдучи з палати, залишив Юнь Тяньміну свіжу газету. Свої дії він пояснив тим, що пацієнт доволі тривалий час перебуває в лікарні, тож йому не зайвим буде залишатися в курсі справ у великому світі. Це здавалося дивним, бо в палаті Юнь Тяньміна був телевізор. Вочевидь, лікар мав якісь інші підстави для такого вчинку.

Перший висновок, який Юнь Тяньмін зробив після читання свіжої преси, був про те, що порівняно з долікарняними часами новини про Трисолярис і ОЗТ вже втратили присмак сенсаційності. Зрештою, навіть з'явилася певна частина новин, які не мали жодного стосунку до Трисоляріанської кризи. Людська природа правила своє, й нагальні

повсякденні проблеми поступово витісняли питання виживання людства через чотириста років.

І це не дивно, коли пригадати, що відбувалося чотири століття тому: в Китаї династія Мін доживала останні роки — вже скоро маньчжурський полководець Нурхаці створить нову династію Цін, завершивши золотий вік влади етнічних китайців. В Європі якраз добігала кінця епоха темного Середньовіччя, але на парову машину ще доведеться зачекати сто років, а на загальне поширення використання електричної енергії — цілих триста. Навряд чи тоді хтось переймався долею людства за чотириста років; це так само смішно, як і скаржитися на минуле.

Щодо себе, то, зважаючи на стадії й перебіг захворювання, Юнь Тяньміну не варто було перейматися проблемами навіть наступного року.

Одна зі статей передовиці привернула його увагу, хоча й не була головною темою номера:

Спеціальна сесія III Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників ухвалила закон про евтаназію

Це здавалося трохи дивним: Спеціальну сесію Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників скликали для розгляду законодавчих ініціатив, пов'язаних із адаптацією законодавства до потреб Трисоляріанської кризи. На перший погляд, закон про евтаназію не мав нічого спільного з кризою.

То лікар Чжан хотів, щоб він побачив саме цю новину?

Сильний кашель змусив його відкласти газету й спробувати заснути.

Наступного дня в телевізійних випусках новин було кілька репортажів й інтерв'ю, присвячених закону про евтаназію.

Але ця тема не викликала особливого занепокоєння серед населення, більшість відреагувала цілком стримано.

Цієї ночі кашель і ускладнене дихання, а також нудота й слабкість, спричинені курсом хіміотерапії, не давали Юнь Тяньміну спокійно заснути. Старий Лі, який займав сусіднє ліжко, підсів до нього й допоміг знайти кисневу маску. Пересвідчившись, що інші двоє сусідів по палаті міцно сплять, він нахилився до Юнь Тяньміна й зашепотів:

— Сяо Юнь, я вже скоро піду.

— Виписують?

— Ні, в кращі світи.

Потім, коли обговорювали питання евтаназії, вони теж воліли користуватися евфемізмами, ніж говорити прямо на цю тему.

— Як вам узагалі таке спало на думку? У вас такі чудові діти... — Від несподіванки Юнь Тяньмін аж підвівся на ліжку.

— Саме тому я й зважився на цей крок. Якщо лікування затягнеться бодай ще трохи, їм доведеться продати будинок, а позитивного результату все одно годі очікувати. Я маю дбати про долю онуків.

Старий Лі, здається, зрозумів, що Юнь Тяньмін — не найліпший співрозмовник для обговорення цієї теми, тож мовчки обережно потиснув його руку й повернувся на своє ліжко.

Спостерігаючи за мерехтливими тінями дерев, які кидали на занавіски вуличні ліхтарі, Юнь Тяньмін заснув. Уперше після того, як йому діагностували хворобу, він спав спокійно.

Уві сні він бачив себе в маленькому паперовому човні без стерна, що плив тихою водою. Туманне темно-сіре небо сіяло прохолодним дощем, але краплі, здавалося, не падали на воду — її поверхня лишалася гладенькою, немов дзеркало. Така ж, як і небо, сіра вода була скрізь і на обрії зливалася з небом; їй не було видно кінця-краю, жодного натяку на берег...

Прокинувшись рано-вранці, Юнь Тяньмін пригадав сон і здивувався присмаку, який той лишив по собі: дивна впевненість, що в тому світі завжди накрапатиме невтомна мряка, яка не відбиватиметься в непорушній водній гладіні, а небо незмінно глибочітиме насиченим свинцем.

Бажання старого Лі мало скоро втілитися в життя.

Узгодженню загальноприйнятого терміна процедури передувало тривале обговорення в пресі. Варіант із «виконанням», вочевидь, не підходив. Слово «реалізація» теж не повністю передавало всі нюанси. «Завершення» стверджувало, що смерть невідворотна й прийде в зазначений час, і це також не відповідало суті процедури евтаназії.

Лікар Чжан запитав Юнь Тяньміна, чи вистачить у нього сил, аби бути присутнім при втіленні бажання старого Лі скористатися правом на евтаназію. Він швидко пояснив своє запитання бажанням забезпечити максимальну присутність представників різних верств населення під час проведення першої офіційної процедури в місті. Звісно, нічого такого, просто інший пацієнт лікарні не був би зайвим, тільки й усього.

Але Тяньмін не міг позбутися відчуття, що запрошення має й прихований зміст. Як там не було б, лікар Чжан завжди добре ставився до нього, тож він, не вагаючись, пристав на пропозицію.

Раптом у нього виникло відчуття, якого він ніяк не зміг позбутися: буцімто обличчя й ім'я лікаря були знайомі йому ще до госпіталізації? Ця думка з'явилася в нього лише зараз, тому що раніше все спілкування між ними обмежувалося виключно обговореннями його стану й вибором протоколу лікування. Виявилося, що коли лікар говорив на інші теми, його манера спілкування дуже відрізнялася від професійної.

Ніхто з членів родини Лі не був присутнім на процедурі. Він навіть не повідомив їх про своє рішення, а волів, щоби Міське бюро реєстрації цивільних станів (навіть не лікарня) повідомило про настання смерті. Новий закон про евтаназію дозволяв таку опцію.

Чимало представників ЗМІ забажали бути присутніми під час процедури, однак більшість інформаційних ресурсів оминули цю подію увагою. Кімнату для проведення евтаназії обладнали в приміщенні станції швидкої допомоги. Одну зі стін замінили дзеркалом Гезелла, щоб свідки могли бачити все, що відбувається в кімнаті, а пацієнти не відволікалися від прийняття рішення.

Увійшовши до відділення швидкої допомоги, Юнь Тяньмін пробрався крізь натовп запрошених і став прямо перед скляною стіною. Уперше побачивши убранство кімнати, він відчув настільки сильний напад жаху й нудоти, що ледь стримав блювотні спазми.

Лікарня з добрими намірами повністю переобладнала приймальний pokій швидкої допомоги: нові гарні занавіски, живі квіти у вазонах, стіни, декоровані рожевими паперовими аплікаціями у формі сердець. Але досягнутий ефект виявився геть протилежним задуму: замість видимості гуманності процесу виникла жахаюча суміш страху перед

смертю, натужно виштовховувана удаваною бадьорістю, немов хтось надав гробниці вигляду новозведеного будинку.

Старий Лі лежав на кушетці, що стояла посередині кімнати, й мав вигляд повністю умиротвореної людини. Юнь Тяньмін пригадав, що вони так і не попрощалися по-справжньому, й ця думка краяла йому серце. Двоє нотаріусів закінчили оформлювати папери й передали їх на підпис Лі. Прослідкувавши, щоб були виконані всі юридичні формальності й дотримані необхідні процедури, нотаріуси покинули приміщення.

Їм на зміну прийшов чоловік у білому халаті, який провів фінальний інструктаж щодо перебігу процедури. Тяньмін так і не зрозумів, чи ця людина була лікарем.

Спершу він запитав Лі, чи добре він бачить зображення на великому екрані над ліжком. Потім поцікавився, чи здатен пацієнт правою рукою вільно переміщати мишу поверхнею ліжка й клікати на іконки відповідей. Також запропонував спробувати інші варіанти, якщо цей здаватиметься Лі некомфортним. Тяньмін раптом пригадав, як старий якось обмовився, що жодного разу не користувався комп'ютером. Навіть коли йому треба було зняти з картки гроші, він стояв у черзі до каси. Вочевидь, він зараз уперше в житті тримав комп'ютерну мишу.

Чоловік у халаті пояснив старому Лі, що запитання про згоду розпочати процедуру повторюватиметься на екрані п'ять разів, і щоразу треба буде вибрати цифру від «0» до «5» для підтвердження непохитності думки. Усе просто: дотримуйся підказок і вибирай цифру від «1» до «5». Відповідям надали випадкових цифрових позначень замість звичних відповідей «так» і «ні», щоб запобігти повторному натисканню однієї й тієї самої кнопки пацієнтом у несвідомому стані. Натискання «0» будь-якої миті негайно скасовувало проведення процедури.

До приміщення ввійшла медсестра й поставила в ліву руку старого Лі внутрішньовенний катетер. Трубка від голки тягнулася до автоматичної ін'єкційної машини завбільшки з ноутбук. Чоловік узяв невеличкий пакунок і, розірвавши захисні упаковки, дістав скляну ємність, наповнену блідо-жовтою рідиною. Обережно вставивши її до паза ін'єкційної машини, він із медсестрою вийшов із кімнати.

Старий Лі залишився в палаті для евтаназії сам. Комп'ютерна програма активувала екран, і на ньому висвітилося перше запитання, продубльоване м'яким жіночим голосом:

Ви хочете завершити своє життя? Якщо відповідь «Так» — натисніть «3», якщо «Ні» — натисніть «0».

Старий Лі натиснув «3».

Ви хочете завершити своє життя? Якщо відповідь «Так» — натисніть «5», якщо «Ні» — натисніть «0».

Старий Лі натиснув «5».

Запитання повторювалося ще двічі, й ствердні відповіді приховувалися за цифрами «1» і «2». Лі натиснув обидві без вагань.

Ви хочете завершити своє життя? Це останнє запитання. Якщо відповідь «Так» — натисніть «4»^{*****}, якщо «Ні» — натисніть «0».

Цієї миті Юнь Тяньмін відчув, як на нього накочується настільки потужна хвиля скорботи, що він мало не втратив свідомості. Навіть коли помирала його мати, він не відчував такого сильного горя. Йому захотілося на всі груди заволати до старого Лі, щоб він натиснув «0», розбити це чортове дзеркало, змусити замовкнути цей м'який жіночий голос.

Але Лі натиснув «4».

Ін'єкційна машина безгучно ожила, й Тяньмін добре бачив, як кількість блідо-жовтої рідини в скляній ємності зменшувалася, аж поки не закінчилася.

Лі під час процедури навіть не поворухнувся, лише заплющив очі, немов тихо й сумирно заснув.

Люди швидко розійшлися, а Тяньмін так і лишився стояти непорушно, лише оперся рукою на скло. Він не бачив вже неживого тіла, просто стояв і дивився перед собою невидючими очима.

— Жодних болісних відчуттів, — голос лікаря Чжана зазвучав тихо, мов дзижчання комара, що наближається до вуха. Тяньмін відчув його руку на лівому плечі. — До складу ін'єкційного препарату входять високі дози барбіталу, міорелаксантів і хлориду калію. Барбітал діє першим, занурюючи пацієнта в стан спокою й глибокого сну; м'язові релаксанти зупиняють процес дихання, а хлорид калію провокує зупинку серця. Увесь процес триває не довше двадцяти-тридцяти секунд.

Лікар іще якийсь час тримав руку на плечі Тяньміна, а потім розвернувся й майже безгучно пішов. Юнь Тяньмін так і не озирнувся на нього, але раптом пригадав, де міг його бачити.

— Лікарю Чжане, — стиха окликнув Тяньмін. Кроки затихли, проте Тяньмін все одно не повертався до співрозмовника. — Ви ж знайомі з моєю старшою сестрою, чи не так?

На відповідь довелося чекати довго.

— Так, ми вчилися в одному класі. Я бачив тебе двічі, коли ти ще був геть малим.

Юнь Тяньмін неначе у напівсні вийшов надвір із головної будівлі лікарні. Тепер пазл зійшовся: лікар відстоює інтереси його сестри. Сестра жадає його смерті, чи ж ліпше сказати: «щоб він пішов у кращі світи».

Хоча він часто згадував безтурботні часи дитинства, коли вони залюбки гралися з сестрою, проте й пам'ятав, як по мірі дорослішання між ними поступово виростала прірва відчуження. Між Тяньміном і сестрою не сталося якогось відкритого конфлікту, ніхто нікого не образив якимось чином, але кожен почав сприймати іншого як представника геть протилежної верстви населення, що згодом спричинило взаємне стійке зневажливе ставлення.

Сестра була хитрою, але не надто розумною; й чоловіка знайшла собі до пари. Тож вони не були надто успішними в житті й навіть після подорослішання дітей не змогли дозволити собі придбати власне житло. У будинку батьків чоловіка не було достатньо місця, тож вони тулилися в батька Тяньміна.

Сам Тяньмін жив самотою, і його успіхи в особистому житті та кар'єрі не дуже перевищували сестрині. Мешкав він у гуртожитках, які надавали роботодавці, переклавши турботу про хворого батька на плечі сестри.

Раптом Тяньмін повністю зрозумів її задум: після того як він дізнався про свою хворобу, ліміт страхового покриття на оплату рахунків швидко вичерпався, й чим довше тривало лікування, тим більше потребувало грошей, тож батько продовжував витрачати свої заощадження, щоб допомогти синові. Натомість жодного разу за все життя не заходила мова про те, щоб допомогти сестрі придбати житло. Такий собі неприхований вияв фаворитизму.

А тепер у розумінні сестри батько витрачав швидше вже її гроші, причому оплачував рахунки за лікування, яке не давало навіть надії на одужання. Евтаназія не тільки залишила б спадщину сестри цілою, але й позбавила б його від непотрібних страждань.

Небо затягло сірими хмарами, які кольором нагадували небокрай із його сновидіння. Споглядаючи картину цього безмежно сірого неба, Тяньмін важко зітхнув.

Гаразд, якщо ти так хочеш, щоби я помер, то я згодний.

Він пригадав сюжет оповідання Кафки «Вирок»: під час сварки головного героя з батьком останній звинувачує сина в егоїзмі й, зрештою, засуджує його до «смерті від утоплення». Син легко погоджується зі «смертним вироком», немов це те саме, що винести сміття чи зачинити вхідні двері. Головний герой вибігає з дому, переходить через дорогу, дістається мосту й перекидається через його поруччя назустріч смерті.

Пізніше Кафка в розмові з Максом Бродом, своїм біографом, згадував, що під час написання цієї сцени він думав про «еякуляцію від насильницького стимулювання».

Тепер Юнь Тяньмін повністю розумів хід думок Франца Кафки, людини в незмінному капелюсі-котелку й з портфелем, яка більше ста років сновигала на самоті темними вулицями Праги. Людини, яка була не менш самотньою, ніж він сам.

Повернувшись до палати, Юнь Тяньмін виявив, що на нього чекає Ху Вень, його університетський одноклассник. Тяньмін не завів у вищі справжніх друзів, і Ху Вень виявився найближчим знайомим. Але ці відносини важко було назвати товариськими. За характером Ху Вень був його повною протилежністю — надзвичайно товариська людина, знайомий усім і кожному. Але навіть за такого високого рівня соціалізації Ху Веня Тяньмін перебував десь на найвіддаленішій орбіті кола його знайомих, у маргінесі соціальних зв'язків. Після закінчення університету вони жодного разу не спілкувалися.

Ху Вень не приніс квітів чи інших стандартних гостинців, які зазвичай відвідувачі беруть із собою в лікарню. Натомість прихопив картонну упаковку алюмінієвих бляшанок із напоями.

Після короткого привітання Ху Веню збентежив Тяньміна неочікуваним запитанням:

— Ти пам'ятаєш нашу вилазку на першому курсі? Коли ми вперше кудись вибралися всією групою?

Тяньмін, безумовно, пам'ятав той день: саме тоді Чен Сін уперше сіла поруч і заговорила до нього. Насправді якби Чен Сін і надалі ігнорувала його протягом наступних чотирьох років навчання, він, можливо, так і не наважився б узяти на себе ініціативу заговорити з нею. Тієї миті він сидів наодинці й дивився на безкраю водню гладінь водосховища Міюнь^{*****}. Вона підійшла до нього, сіла поряд і запитала, чим він узагалі цікавиться у житті.

Поки вони розмовляли, кидали у воду камінці. Говорили про найбуденніші речі, що можуть спасти на думку одногрупникам, які щойно почали спілкуватися, але Тяньмін досі чітко пам'ятав кожне слово тієї розмови. Згодом Чен Сін зробила невеличкий паперовий човен і пустила його на воду: вітерець підхопив білосніжне суденце, й воно повільно поплило в далечінь, аж поки не перетворилося на крихітну білу пляму...

Цей день виявився найсонячнішим із усього періоду навчання в університеті. У реальності погода тоді була далекою від ідеальної: дощило, в повітрі висіла мряка, й поверхню води брижило від крапель. Галька, яку вони кидали у воду, була вологою, але відтоді Юнь Тяньмін закохався в дощові дні, тваністі угіддя та мокрі камінці й опісля часто складав на своєму столі невеличкі паперові човни, зроблені власноруч.

Йому раптом спало на думку: а чи не зародився той спокійний світ його сну з цих спогадів?

Однак Ху Веню, вочевидь, волів більше поговорити про подальші події того дня, які не запали в пам'ять Тяньміна настільки добре. Проте він усе-таки зміг пригадати й решту подій, що трапилися на їхній першій спільній вилазці.

Кілька подруг покликали Чен Сін до себе, й на її місце підсів Ху Веню.

Не дуже сподівайся. Вона така товариська з усіма.

Це не стало відкриттям для Тяньміна. Більше вони про це не говорили, натомість Ху Веню побачив у його руках пляшку з мінеральною водою, тож запитав:

Що ти, на бога, п'єш?

Вода в плящі мала зеленуватий колір, і в ній плавали сплутані клубки зілля.

Я нарізав трав'яний збір і додав у воду. По-справжньому органічне питво.

Окрилений щастям, Тяньмін того дня був значно багатослівнішим, ніж зазвичай, тож оповідав далі.

Якщо мені пощастить у майбутньому, я обов'язково засную компанію з виробництва цього напою, який, безумовно, буде затребуваним на ринку.

Ху Вень засумнівався:

Чи є на світі щось менш питне, ніж оця бурда?

Тяньмін не залишився в боргу:

А як щодо алкоголю? Чи тютюновий дим — приємніша річ? Навіть кока-кола має мерзенний смак, коли куштуєш її вперше. Усе це — питання звички.

— Друже, та розмова повністю змінила моє життя! — Ху Вень обійняв Тяньміна за плечі, відкрив упаковку й вийняв бляшанку з напоєм. На її зеленій поверхні були зображені просторі пасовища. Напій називався «Зелений шторм».

Ху Вень потягнув за кільце й подав бляшанку товаришу. Зробивши перший ковток, Тяньмін відчув добре знайомий гіркий присмак запашних трав і неначе захмелів. Він заплющив очі й немов поринув у минуле, в той дощовий день, коли поруч сиділа Чен Сінь...

— Це оригінальний рецепт, варіант для масового ринку солодший, — сказав Ху Вень.

— І це добре продається?

— Пречудово! Зараз основна складність полягає у високій собівартості сировини, не думай, що ця трава аж така дешева. Поки виробництво не стане масовим, собівартість зелені перевищує вартість фруктів чи горіхів. Крім того, в траві багато шкідливих інгредієнтів, і обробка до прийняттого рівня — складне завдання. Однак перспективи дуже хороші. Є багато товстосумів, готових вкладатися у виробництво. *Huiyuan Juice****** навіть розглядає можливість придбати мою компанію. Але хер їм.

Тяньмін мовчки роздивлявся Ху Веня — колись випускника з дипломом аерокосмічного інженера, а тепер підприємця й власника бізнесу з виробництва прохолоджувальних напоїв. Він — людина, яка власноруч керує долею, слугує дороговказом для інших. А Тяньміну лишається хіба що звести рахунки з життям — він програв і опинився на узбіччі.

— Друже, я тобі винен, — просто сказав Ху Вень, простягнувши йому три кредитні картки разом із папірцем. Роззирнувшись довкола, він прошепотів прямо у вухо: — Тут три мільйони юанів, пін-код написаний на папірці.

— Я ж не подав заявки на патент, — відказав Юнь Тяньмін.

— Але ідея була твоєю. Без тебе «Зеленого шторму» не існувало б. Нехай юридично нічого й не оформлено, але візьми ці гроші. Потовариськи я завжди був тобі винен.

— За законом ти мені нічого не винен.

— Просто візьми. Тобі вони зараз будуть геть не зайвими.

Тяньмін більше не сперечався. Хоча сума для нього була просто шаленою, він анітрошки не хвилювався. Гроші вже не здатні врятувати його життя, справа не в сумі. Однак останній промінь надії все ще жеврів у його душі: щойно Ху Вень пішов, Тяньмін одразу попрямував на консультацію.

Його лікаря Чжана на місці не виявилося, тож він витратив чимало часу, щоб потрапити на прийом до заступника головного лікаря — світила вітчизняної онкології. Тяньмін без недомовок запитав, чи залежить успішність його лікування від товщини гаманця, і якщо так, то які шанси на одужання?

Прочитавши в комп'ютері медичну картку Юнь Тяньміна, старий лікар похитав головою й відповів, що рак легенів метастазував чи не в усі життєво важливі органи. Оперативне втручання на такій стадії вже неможливе, тож лишається тільки консервативне лікування — хіміо- й променева терапія. Успішність лікування не залежить від грошей.

— Молодий чоловіче, пам'ятаєте приказку: «Лікарю до снагивилікувати лише виліковне, Будда здатен врятувати від циклу переродження лише тих, хто цього прагне».

Надії більше не було, тож Тяньмін того самого дня заповнив папери на евтаназію й передав їх лікарю Чжану. Несподівано той почав ховати очі й, здавалося, страждав від внутрішнього морального конфлікту. Зрештою, опанувавши себе, він запропонував припинити курс хіміотерапії — подальші страждання від побічних ефектів позбавлені сенсу.

Єдине, що залишилося зараз, — якнайліпше витратити отримані гроші. Здоровий глузд підказував, що гроші слід було віддати батькові; потім вони перейдуть у спадок родичам, але це було все одно, що просто подарувати їх сестрі. Юнь Тяньмін не хотів цього робити — він уже згодився померти, як вона того воліла, й відчував, що більше нічого їй не винен.

То може, здійснити якусь заповітну мрію? Було б непогано вирушити в навколосвітню подорож на шикарному океанському лайнері на кшталт «Куїн Елізабет II». Грошей мало б вистачити, але стан здоров'я залишає бажати ліпшого, і йому може банально не вистачити часу. Дуже прикро. Як було б чудово лежати на залитій сонцем верхній палубі, спостерігати за морськими хвилями й пригадувати життя. Чи дощового дня сидіти на березі невеличкого озера в далекій чудернацькій країні й жбурляти камінці в розбурхану дощовими краплями воду...

Він знову згадав Чен Сінь; останніми днями спогади про неї дедалі частіше зринали з глибин пам'яті.

Тієї ночі Тяньмін дивився випуск новин по телевізору. Одне з повідомлень було таким:

На 12-й сесії Ради оборони Землі ООН було ухвалено Резолюцію № 479, якою вводився в дію проєкт «До зірок». На базі Програми розвитку ООН, Програми ООН із довкілля та ЮНЕСКО було створено спеціальний комітет із реалізації проєкту з повноваженнями по всьому світу.

Сьогодні вранці відбувся офіційний запуск веб-сайту проєкту «До зірок» китайською мовою, який ознаменував початок реалізації програми в Піднебесній. За словами очільника представництва ПРООН у Пекіні, проєкт прийматиме заявки від фізичних та юридичних осіб, але не розглядатиме заявок неурядових організацій...

Рекомендована література

Темний ліс

Проблема трьох тіл

Експансія. Кн. 3

Експансія. Кн. 2

Експансія. Кн. 1

Експансія. Кн.4. На згарищі Сіболи

Перейти до категорії
Фантастика

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ